

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

10^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Η βασική αυτή αρχή αποτελείται από **τέσσερα αξιώματα ή τέσσερις κύριους κανόνες** που ρυθμίζουν την επικοινωνία
- Τα διαλογικά αξιώματα σχετίζονται με την:

ΠΟΣΟΤΗΤΑ
quantité

ΠΟΙΟΤΗΤΑ
qualité

ΣΥΝΑΦΕΙΑ
relation

ΤΡΟΠΟΣ
manière

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Ο Grice διατύπωσε τα αξιώματα σε **προστακτική**. Αυτό είναι **παραπλανητικό** γιατί μπορεί να μας οδηγήσει να εκλάβουμε αυτές τις αρχές ως **προτροπές καλής επικοινωνιακής συμπεριφοράς**. Περιγράφει γενικούς άγραφους κανόνες που μοιάζουν να υπακούουν οι συνομιλητές. **Δεν επιδιώκει να ρυθμίσει αλλά να περιγράψει την επικοινωνιακή συμπεριφορά**
- Αυτή η αρχή μοιάζει να τηρείται σιωπηρά και είναι πολύ ισχυρή . Οι συμμετέχοντες/ουσες αναμένουν ότι η αρχή τηρείται· κατά συνέπεια, ακόμη και η επιφανειακή **μη τήρησή της** τους οδηγεί να **αναζητήσουν επιπλέον πληροφορίες**. Η ΑΣ αποτελείται από τέσσερα **συνομιλιακά αξιώματα**, δηλαδή γενικές αρχές:

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- **Το αξίωμα της ποσότητας**
- ✓ Η συνεισφορά σου να περιέχει τόσες πληροφορίες όσες χρειάζεται (σε σχέση με τους άμεσους στόχους της συνομιλίας).
- ✓ Να μην περιέχει η συνεισφορά σου περισσότερες πληροφορίες από όσες χρειάζεται.
- ✓ Βλέπομε σαφώς την **εμπλοκή του ανθρώπινου παράγοντα**, εφόσον καλούμαστε να **κρίνουμε** τι θεωρείται **επαρκής** πληροφορία σε σχέση με το επικοινωνιακό πλαίσιο. **Επιστρατεύουμε** τη **γνώση** μας για τον κόσμο συνολικά

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- *Το αξίωμα της ποιότητας*
- ✓ Να μη λες κάτι που πιστεύεις ότι δεν είναι αλήθεια.
- ✓ Να μη λες κάτι για το οποίο δεν έχεις επαρκείς αποδείξεις.
- ✓ Η παραβίαση αυτής της αρχής που αρχικά μοιάζει να είναι ηθικολογική, σχετίζεται με την ειρωνεία, τη μεταφορά και τα άλλα λεκτικά σχήματα

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- *Το αξίωμα της συνάφειας*
- ✓ Η συνεισφορά σου να είναι συναφής, δηλ. σχετική με τους άμεσους στόχους της συνομιλίας.
- ✓ Το σημαντικότερο συστατικό της αρχής της συνεργασίας.
- ✓ Το χιούμορ εκμεταλλεύεται την προσδοκία της συνάφειας στη γλωσσική επικοινωνία για την επίτευξη ιδιαίτερων στόχων

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

○ Το αξίωμα του τρόπου

- ✓ Να είσαι σαφής.
- ✓ Να αποφεύγεις την αδιαφάνεια στην έκφραση.
- ✓ Να αποφεύγεις την αμφισημία.
- ✓ Να είσαι σύντομος (να αποφεύγεις την περιττή μακρηγορία).
- ✓ Να είσαι οργανωμένος.
- ✓ Ενδέχεται να διαπλέκεται με καθένα από τα άλλα 3 αξιώματα, δεδομένου ότι η ασάφεια μπορεί να συνδέεται με την ποσότητα (μακρηγορία), την ποιότητα (αμφισημία) ή και την συνάφεια (εμμεσότητα)

ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ

- *A: Έμαθα ότι χθες φάγατε καλά και περάσατε υπέροχα*
- *B: Ναι το φαγητό ήταν πολύ καλό*

- *A: Μιλάτε αγγλικά;*
- *B: Ναι, μιλώ επίσης γαλλικά και ιταλικά και έχω γνώσεις Η/Υ*

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ

- Σχετίζεται με την παροχή λιγότερων ή παροχή λιγότερων ή περισσότερων πληροφοριών από όσες σχετίζεται ο συνομιλητής:
 - *A: Έμαθα ότι χθες φάγατε καλά και περάσατε υπέροχα*
 - *B: Ναι το φαγητό ήταν πολύ καλό*
- Η **B** απαντά εν μέρει στην **A**, παραλείποντας να αναφερθεί στη διασκέδαση. Αυτό δημιουργεί το υπονόημα ότι η **B** **δεν πέρασε υπέροχα ή ότι δεν θα χαρακτήριζε τη βραδιά συνολικά διασκεδαστική**
- Αυτό επιτυγχάνεται έμμεσα και με τακτ. Το τακτ να είναι ένα από τα κίνητρα για τη χρήση υπονοημάτων
- Αντίθετα στο πιο κάτω παράδειγμα ο **B** απαντά στην ερώτηση του **A** δίνοντας προφανώς **πολύ περισσότερες πληροφορίες** από ό,τι χρειάζεται:
 - *A: Μιλάτε αγγλικά;*
 - *B: Ναι, μιλώ επίσης γαλλικά και ιταλικά και έχω γνώσεις H/Y*

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ

- Πρέπει λοιπόν να συμπεράνουμε ότι η αποτυχία του να τηρήσει το αξίωμα της ποσότητας οφείλεται στην επιθυμία του να τηρήσει την Α.Σ. με κάποιον άλλο τρόπο. Πρέπει λοιπόν να εξακριβώσουμε **γιατί** η Α.Σ. ώθησε τον ομιλητή να δώσει **περισσότερες πληροφορίες** από όσο **χρειάζεται**.
- Μια ακραία περίπτωση παραβίασης του αξιώματος της ποσότητας είναι η ταυτολογία, όπως: *τα παιδιά παιδιά είναι, ο πόλεμος πόλεμος* κ.λπ.
- Το τι υπονοείται σε κάθε περίπτωση ταυτολογίας έχει να κάνει με την ικανότητα του ακροατή να εξηγήσει την επιλογή της συγκεκριμένης ταυτολογίας που χρησιμοποίησε ο ομιλητής στα συμφραζόμενα

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

- *Πάλι νηστικοί μείναμε απόψε!*

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

- Ένας ομιλητής μπορεί να **εκμεταλλευτεί το αξίωμα της ποιότητας** λέγοντας κάτι που είναι προφανώς αναληθές ή κάτι για το οποίο δεν έχει επαρκή στοιχεία:
 - Μετά από ένα λουκούλλειο γεύμα ένας από τους συνδαιτυμόνες σχολιάζει: *Πάλι νηστικοί μείναμε απόψε!*
- Ο ομιλητής **δεν έχει σκοπό να παραπλανήσει** την παρέα του αλλά κάνει ένα **σαρκαστικό σχόλιο**
- Το υπονόημα είναι ακριβώς το αντίθετο από αυτό που είπε, δηλαδή ότι **έφαγαν υπερβολικά** (και ενδεχομένως καλά)
- Μπορούμε να δούμε αναλυτικά το **πώς** δημιουργείται αυτό το υπονόημα με μια διαδικασία **άτυπου συλλογισμού**

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

- Α. Ο ομιλητής **δήλωσε** ότι *έμειναν νηστικοί*
- Β. Αυτό είναι προφανώς **αναληθές**
- Γ. Ο ομιλητής δε φαίνεται να προσπαθεί να μας πείσει ότι έμειναν νηστικοί. Άρα, εκτός και αν το εκφώνημά του είναι εντελώς άστοχο, προσπαθεί να μεταφέρει μια άλλη λογική πρόταση
- Δ. Αυτή θα πρέπει να είναι μια σχετική λογική πρόταση
- Ε. Η πιο προφανής σχετική λογική πρόταση είναι ακριβώς η αντίθετη από αυτή που εξέφρασε ρητά
- ΣΤ. Ο ομιλητής υπονοεί ότι κατανάλωσαν όλοι πολύ φαγητό
- Εκτός από την **ειρωνεία**, η **μεταφορά** είναι ένα άλλο σχήμα λόγου που συνδέεται με τις παραβιάσεις του αξιώματος της **ποιότητας** κατά τον Grice

ΚΑΤΑΦΟΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Η Μέση ανατολή είναι ένα καζάνι που βράζει

- Μπορεί να αναλυθεί εύκολα, βάσει του άτυπου συλλογισμού που παρουσιάστηκε, ως κατάφορη **παραβίαση** του αξιώματος της **ποιότητας**
- Το υπονόημα εδώ βασίζεται στην απόδοση κάποιων χαρακτηριστικών ενός καζανιού που βράζει (και μπορεί να ξεχειλίσει προκαλώντας βλάβες) στο **γεωπολιτικό χώρο της Μέσης Ανατολής**, δεδομένης της έκρυθμης πολιτικής κατάστασης
- Συχνά αποδίδουμε και προφανώς ψευδείς απαντήσεις σε μια στερεότυπη ερώτηση για **χιουμοριστικούς λόγους**. Έτσι ενδέχεται να απαντήσουμε στην ερώτηση: *Ποιος είναι;* λέγοντας: *Η Βασίλισσα του Σαβά, Ο Σεβάχ ο θαλασσινός, ο Ρομπέν των δασών, ο λήσταρχος Νταβέλης, ο άνθρωπος για τον οποίο σε προειδοποίησε η μάνα σου*

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

- Η Θωμαή και η Έστερ συζητούν για τον σύζυγο της πρώτης:
- *Ε: Τον αγαπούσες;*
- *Θ: ήταν ο άντρας μου*
- *Ε: Ναι, αλλά τον αγαπούσες;*
- *Θ: όλοι τον αγαπούσαν*

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

- Η εκμετάλλευση του αξιώματος της συνάφειας αφορά περιπτώσεις που ο ομιλητής κάνει σχόλιο άσχετο με το θέμα, αλλάζει ξαφνικά το θέμα της συζήτησης και γενικά δεν ανταποκρίνεται στους επικοινωνιακούς στόχους του συνομιλητή του:
 - Η Θωμαή και η Έστερ συζητούν για τον σύζυγο της πρώτης:
 - *Ε: Τον αγαπούσες;*
 - *Θ: ήταν ο άντρας μου*
 - *Ε: Ναι, αλλά τον αγαπούσες;*
 - *Θ: όλοι τον αγαπούσαν*
- Η Ε κάνει μια ερώτηση στη Θ η οποία δίνει μια άσχετη απάντηση (η συζυγική σχέση δεν αποτελεί τεκμήριο αγάπης). Όταν την ξαναρωτά, υπεκφεύγει και πάλι με μια απάντηση που ουσιαστικά λέει ότι ο άνδρας της ήταν αγαπητός, απάντηση που δεν ανταποκρίνεται στον επικοινωνιακό στόχο της συνομιλήτριας
- Αυτές οι απαντήσεις υπονοούν επίσης ότι δεν αγαπούσε τον άντρα της αλλά είχαν μια συμβατική σχέση
- Η Θ. εκμεταλλεύεται το αξίωμα της συνάφειας για να **μη δηλώσει ρητά** ότι δεν αγαπούσε τον σύζυγό της. Οι άνθρωποι συμπεριφέρονται συχνά με αυτόν τον τρόπο **όταν ένα θέμα τους φέρνει σε δύσκολη θέση**

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

- *A.: Τι κάνεις; (πώς είσαι);*
- *B.: Τον κόσμο ωραιότερο*
- Η συνάφεια εδώ παραβιάζεται με διαφορετικό στόχο
- Ο **A.** κάνει μια τυπική ερώτηση που ενέχει θέση χαιρετισμού. Το *τι κάνεις;* είναι **αμφίσημο** μεταξύ του *πώς είσαι;* και του *με τι ασχολείσαι;* Παρότι τα συμφραζόμενα αποκλείουν τη δεύτερη ερμηνεία, ο **B.** εσκεμμένα επιλέγει να απαντήσει σε αυτή
- Η προφανώς άσχετη απάντησή του εκμεταλλεύεται το αξίωμα της συνάφειας για χιουμοριστικούς λόγους.
- Παράλληλα, όμως, ενδέχεται και να υπονοεί ότι ο ομιλητής είναι χαρούμενος

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ (ΣΥΝΑΦΕΙΑ)

- Η εκμετάλλευση του αξιώματος του τρόπου **συνδέεται** με την **αμφισημία**, την **εμμεσότητα** ή την **αδιαφάνεια** της έκφρασης και είναι πολύ συνηθισμένη πρακτική στη λογοτεχνία και τη ρητορική όσο και στην καθημερινή ομιλία
 - *A: Τι μαγείρεψες χθες;*
 - *B: Κάτι που έμοιαζε αμυδρά με παστίτσιο*
- Ο **B** εκμεταλλεύτηκε το αξίωμα του τρόπου για να υπονοήσει ότι το παστίτσιο δεν ήταν επιτυχημένο (ενώ θα μπορούσε να πει απλά: ένα παστίτσιο χάλια)
- Το αξίωμα του **τρόπου** συχνά **συγχέεται** με την **ποσότητα**
- Στο παράδειγμα αυτό θα μπορούσε να αναλυθεί και ως παραβίαση του αξιώματος της ποσότητας μιας και η καθαρότητα της έκφρασης συνδέεται με τη λιτότητα

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ (ΣΑΦΗΝΕΙΑ)

- *A: Θέλει κάτι να πεις;*
- *B: Χμ, δεν θα έλεγα όχι*

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ

- *A: Θέλει κάτι να πεις;*
- *B: Χμ, δεν θα έλεγα όχι*
- Η **B** εκμεταλλεύεται το αξίωμα του τρόπου για να απαντήσει έμμεσα στην ερώτηση της **A**, όπως φαίνεται άλλωστε και από τη γραμματική μορφή του εκφωνήματός της
- Συγκεκριμένα χρησιμοποιεί δύο αρνήσεις αντί για μια κατάφαση αλλά και σύνθετο ρηματικό τύπο που δηλώνει **απόσταση**
- Η **B** υπονοεί ότι αποδέχεται την προσφορά χωρίς να το δηλώσει ρητά και το υπονόημα που δημιουργείται αφορά την ευγένεια

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Παράλληλα με τα 4 αξιώματα αναφέρει ότι υπάρχουν και διάφορα άλλα αξιώματα (αισθητικής, κοινωνικής ή ηθικής φύσης), όπως να είσαι ευγενής, τα οποία επίσης τηρούν οι συμμετέχοντες στη γλωσσική επικοινωνία και ενδέχεται να δημιουργήσουν μη συμβατικά υπονοήματα. Τα θεωρεί όμως δευτερεύοντα
- Τα 4 βασικά συμπυκνώνουν την ιδιαίτερη λογική που διέπει τη συνομιλία και τους στόχους που τυπικά εξυπηρετεί
- Τα αξιώματα διατυπώνονται με γνώμονα ότι στόχος της συνομιλίας είναι η ανταλλαγή πληροφοριών με τον αποτελεσματικότερο δυνατό τρόπο
- Θεωρεί ότι συνομιλία είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση στοχοθετικής λογικής συμπεριφοράς
- Συνεπώς οι υποθέσεις που συνδέονται με τα αξιώματα έχουν αντιστοιχία με τις καθημερινές μας δραστηριότητες γενικότερα
 1. *Αν κάποιος με βοηθά να επιδιορθώσω το αυτοκίνητο μου και χρειάζομαι 4 βίδες, δεν περιμένω να μου δώσει 2 ή*
 2. *Αν με βοηθά να φτιάξω γλυκό, δεν περιμένω να μου δώσει αλάτι.*
 3. *Περιμένω από κάποιον που συνεργάζομαι να μη με καθυστερεί άσκοπα.*
- Ο Grice αντιλαμβάνεται τη συνομιλία ως κοινωνική πρακτική, που συνδέεται με άλλες όψεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς

ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ (IMPLICATURES)

- Ο Grice διέκρινε δύο διαφορετικά είδη υπονοημάτων:
 - ✓ τα **συμβατικά υπονοήματα** (implicatures conventionnelles) και
 - ✓ τα **διαλογικά υπονοήματα** (implicatures conversationnelles).
- Αυτά έχουν **από κοινού** την ιδιότητα ότι μεταδίνουν (ή μεταφέρουν) ένα επιπλέον επίπεδο σημασίας, πέρα από τη σημασιολογική σημασία των λέξεων που εκφωνούνται.

ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ (IMPLICATURES CONVENTIONELLES)

- Όπως και οι λεξικές προϋποθέσεις, τα **συμβατικά υπονοήματα** συνδέονται με συγκεκριμένες λέξεις και οδηγούν στην παραγωγή πρόσθετων υποδηλούμενων νοημάτων, όταν χρησιμοποιούνται οι λέξεις αυτές.
- Μεταδίδεται πάντοτε το ίδιο υπονόημα, ασχέτως **συμφραζομένων**.

ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ (IMPLICATURES CONVENTIONELLES)

- Το συνδετικό **αλλά** είναι μία από αυτές τις λέξεις
... *τραύλιζε, ήταν ανύπαντρος αλλά καθόλου χαζός.*
- η έννοια της λέξης *αλλά* μεταφέρει **πάντοτε** αυτό το υπονόημα άσχετα με τα συμφραζόμενα στα οποία απαντά
- Τα **συμβατικά** υπονοήματα **δε βασιζονται στην Αρχή της Συνεργασίας** αλλά στη **συμβατική σημασία των γλωσσικών εκφράσεων** και **μεταδίδονται άσχετα με τα συμφραζόμενα**
- Υπάρχουν **εκφράσεις** που δημιουργούν συμβατικά υπονοήματα:
 - ✓ Δεν ήρθαν **ακόμη** τα παιδιά (δεν ήρθαν, αναμένονται αργότερα)
 - ✓ **Ακόμη** και η Μαρία βοήθησε στο καθάρισμα (αυτό είναι αναπάντεχο)
 - ✓ Είναι Πειραιώτης, **άρα** είναι Ολυμπιακός (αιτιακή σχέση μεταξύ του να είναι κανείς Πειραιώτης και οπαδός του Ολυμπιακού)
 - ✓ Κρατιέται πολύ καλά **για** την ηλικία του (κατάσταση αναπάντεχη ή αξιοπερίεργη)

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΚΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Όταν τα αξιώματα τηρούνται, τότε γενικά **δεν υπάρχουν υπονοήματα**.
 - Η προσδοκία τήρησης της αρχής της συνεργασίας και των αξιωμάτων είναι τόσο ισχυρή, ώστε **η παραβίασή της δημιουργεί υπονοήματα**, όπως στο παράδειγμα (*A: που είναι τα κλειδιά του αυτοκινήτου; B: Εκεί που τα άφησες*) που παραβιάζεται η ποσότητα
 - Η **παραβίαση είναι επιφανειακή**, καθώς διαφορετικά δεν θα υπήρχε επικοινωνία
 - Υπάρχουν 4 κατηγορίες παραβίασης των αξιωμάτων:
 1. **Κατάφωρη παραβίαση**
 2. **Δόλια παραβίαση**
 3. **Ακούσια παραβίαση**
 4. **Αποδέσμευση από ένα αξίωμα**
 5. **Αναστολή ενός αξιώματος**
- Το πρώτο είδος παραβίασης είναι το σημαντικότερο

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

1. Κατάφωρη παραβίαση ενός αξιώματος

- Οι περιπτώσεις που ενδιέφεραν κυρίως τον Grice ήταν αυτές όπου ένας ομιλητής παραβιάζει κατάφωρα ένα αξίωμα, **όχι** με την **πρόθεση** να **εξαπατήσει** ή να **παραπλανήσει** τον συνομιλητή, αλλά επειδή **επιθυμεί** να ωθήσει τον ακροατή να **αναζητήσει μια σημασία που διαφέρει** από την εκπεφρασμένη **σημασία ή που προστίθεται** σε αυτήν. Αυτή την επιπλέον σημασία την ονόμασε «**διαλογικό υπονόημα**» και τη διαδικασία δημιουργίας της «κατάφωρη παραβίαση ενός αξιώματος»
- Αυτό μπορεί να συμβεί είτε επειδή συγκρούονται δύο αξιώματα και ο ομιλητής δεν μπορεί να τηρήσει ταυτόχρονα και τα δύο είτε, επειδή εκμεταλλεύτηκε ένα αξίωμα σκόπιμα, για να **υπονοήσει έμμεσα** κάτι **χωρίς να το δηλώσει ρητά**, που είναι και η συνηθέστερη περίπτωση

ΚΑΤΑΦΩΡΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

1. Κατάφωρη παραβίαση ενός αξιώματος

- Κατάφωρες παραβιάσεις που απαιτούνται λόγω σύγκρουσης των αξιωμάτων
- Ένας ομιλητής μπορεί να παραβιάσει κατάφωρα το αξίωμα της ποσότητας δίνοντας με **προφανή τρόπο** είτε περισσότερες είτε λιγότερες πληροφορίες από ότι απαιτεί η περίπτωση.
- Μιλώντας, π.χ., για την ταυτότητα του υπαίτιου για μια αξιόποινη πράξη:
Ήταν είτε ο Γιάννης Πετρόπουλος είτε ο Νίκος Αντωνίου και δεν πιστεύω ότι ήταν ο Γιάννης Πετρόπουλος.

ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ ΛΟΓΩ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΔΥΟ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Έως τώρα οι ομιλητές εκμεταλλεύονται **εσκεμμένα** ένα αξίωμα δημιουργώντας ένα **υπονόημα**, δεδομένης της ισχύος της αρχής της συνεργασίας και των αξιωμάτων
- Υπάρχουν και **υπονοήματα** που προκύπτουν **χωρίς** να έχει **απαραίτητη** τέτοια **πρόθεση** ο ομιλητής
- Μια τέτοια περίπτωση είναι η **σύγκρουση αξιωμάτων** που δεν μπορούν να τηρηθούν ταυτόχρονα. Ο ομιλητής **αναγκάζεται** να **παραβιάσει** ένα από αυτά, προκειμένου να **τηρήσει** το **άλλο**:
 - *A: Εέρεις τι είναι αυτό το πράσινο στη σούπα;*
 - *B: 'Η σέλινο ή μαϊντανός*
- Ο **B** δίνει εμφανώς περισσότερες πληροφορίες από όσες χρειάζεται ο **A**. υποθέτοντας ότι δεν έχουμε λόγο να πιστέψουμε ότι ο **B** δεν είναι συνεργάσιμος πρέπει να κάνουμε και **άλλη συναγωγή**. Η πιο σχετική συναγωγή είναι ότι ο **B** δίνει αυτή την απάντηση υπονοώντας ότι **δεν είναι σίγουρος**, εφόσον μια πιο άμεση και σύντομη απάντηση θα παραβίαζε την ποιότητα
- Ο **B** **παραβιάζει** την **ποσότητα** στην προσπάθειά του να **τηρήσει** το **αξίωμα** της **ποιότητας**
 - *A: Πού μένει η Ελένη; B: Κάπου στην Αθήνα.* Η **B** **δεν προσπαθεί να κρύψει** κάτι από την **A**, η **B** υπονοεί ότι δεν έχει πιο ακριβείς πληροφορίες
- Τα **αξιώματα δεν είναι ισοβαρή**. Η τήρηση της **ποιότητας** και της **συνάφειας υπερέχει** των άλλων αξιωμάτων (αυτό έχει **πολιτισμική** βάση και **δεν** είναι **προφανές** ότι **ισχύει** σε **όλες** τις **κοινωνίες**)

ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Η δόλια παραβίαση ενός αξιώματος αντιδιαστέλλεται προς την κατάφωρη παραβίαση σε δύο βασικά σημεία. Η δόλια παραβίαση δεν είναι προφανής αλλά συγκαλυμμένη. Επίσης ο ομιλητής ενδέχεται να παραπλανήσει το συνομιλητή του
- Τα παραδείγματα αυτού του τύπου αφορούν ‘ακούσιες’ ή ‘εκούσιες’ παραπλανητικές απαντήσεις. Αυτού του τύπου η παραβίαση είναι εσκεμμένη, διαφορετικά θα ήταν δύσκολο να την διακρίνουμε από την ακούσια παραβίαση
- Έτσι στο προηγούμενο παράδειγμα αν η **B** γνωρίζει ότι η **E** μένει στο Παγκράτι, τότε παραβιάζει δόλια το αξίωμα της ποσότητας με στόχο να υπονοήσει παραπλανητικά ότι δεν γνωρίζει τίποτε
- Στις δόλιες παραβιάσεις ο συνομιλητής μπορεί να μην καταλάβει ότι τον παραπλανήσαμε. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν τα ψέματα, τα οποία αποτελούν περιπτώσεις δόλιας παραβίασης του αξιώματος της ποιότητας

ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Η ακούσια παραβίαση ενός αξιώματος αφορά περιπτώσεις που ο ομιλητής δεν έχει μεν πρόθεση να δημιουργήσει υπονόημα ή να παραπλανήσει το συνομιλητή του αλλά παραβιάζει ένα αξίωμα λόγω ατελούς γλωσσικής επιτέλεσης

ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Κάποιος που δε γνωρίζει καλά τη γλώσσα, κάποιος που αντιμετωπίζει προβλήματα λόγου ή δεν είναι σε θέση να μιλήσει καθαρά ενδέχεται να δημιουργήσει ένα **ακούσιο υπονόημα**
 - *Σας παρακαλώ, πού είναι το γραφείο της κυρίας Μπέλλας;*
 - Η συνάδελφος μη γνωρίζοντας ότι είναι ξένη, ώστε να αποδώσει το λάθος σε ανεπαρκή γνώση γλώσσας αντιδρά: *Αμάν, Μια γενική φτάνει και περισσεύει*

ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Η αποδέσμευση από ένα αξίωμα ή και από την ΑΣ συνολικά αφορά περιπτώσεις που ο ομιλητής λέει ότι δεν είναι πρόθυμος ή ότι δεν είναι σε θέση να συνεργαστεί με τον τρόπο που ορίζει ένα αξίωμα:

*Δεν μπορώ να πω περισσότερα, δεν μπορώ να μιλήσω,
έχω ορκιστεί να μην πω τίποτε*

- Αυτή η παραβίαση δεν δημιουργεί υπονοήματα, εφόσον ο ομιλητής συνήθως αποδεσμεύεται ρητά και σαφώς από τις επιταγές των αξιωμάτων.

ΆΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Υπάρχει η περίπτωση **κατάργησης ή αναστολής** ενός αξιώματος που αποτελεί φαινόμενο άλλης τάξης
- Ο Grice παρουσίασε την ΑΣ και τα αξιώματα ως **γενικές** και ενδεχομένως **καθολικές αρχές**
- Υπάρχει ένα **αντιπαράδειγμα**. Στη Μαδαγασκάρη οι άνδρες δίνουν λιγότερες πληροφορίες από ό,τι χρειάζεται, παρότι έχουν πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες. Αυτό σημαίνει ότι **δεν τηρείται** συνολικά το **αξίωμα της ποιότητας** και μάλιστα σε επίπεδο γλωσσικής κοινότητας. Άρα είναι πιθανή η αναστολή ενός αξιώματος σε κάποια γλωσσική κοινότητα. Για **κάποιους πολιτισμικούς λόγους** (πιστεύουν ότι θα στρέψουν τα κακά πνεύματα εναντίον τους) δεν θέλουν να θεωρηθούν υπεύθυνοι σε περίπτωση που η πληροφορία που μεταφέρουν αποδειχτεί ανακριβής
- Παρόμοιες περιπτώσεις αναστολής σε επίπεδο γλωσσικής κοινότητας παρατηρούνται και στις αμερινδιανικές γλώσσες
- Υπάρχουν περιπτώσεις που ένα **αξίωμα αναστέλλεται επιλεκτικά** σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας ή τύπους δραστηριότητας. Αναστέλλεται το αξίωμα της **ποιότητας** σε **επικήδειους** λόγους, το αξίωμα της **ποσότητας** στους **δικαστικούς** αγώνες και τα **τηλεγραφήματα** και του τρόπου στη λογοτεχνία, ενώ στο χιούμορ ενδέχεται να παραβιάζεται οποιοδήποτε από τα 4 αξιώματα

ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ ΧΩΡΙΣ ΕΜΦΑΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ

- Υπάρχει κατηγορία υπονοημάτων που δεν παραβιάζει εμφανώς κανένα αξίωμα
 - *A: Πού είναι ο Κώστας;*
 - *B: Είδα ένα θαλασσί fiat έξω από το σπίτι της Δέσποινας*
- Η απάντηση του **B** δεν απαντά κυριολεκτικά και με τη στενή έννοια την ερώτηση του **A** εφόσον, φαινομενικά τουλάχιστον, παραβιάζει τα αξιώματα της ποσότητας και της συνάφειας. Όμως στην καθημερινή επικοινωνία η απάντηση του **B** δεν εκλαμβάνεται ως δείγμα μη συνεργατικής συμπεριφοράς
- Παρά τη φαινομενική αποτυχία της συνεργασίας προσπαθούμε να την ερμηνεύουμε **ως συνεργατική** σε ένα άλλο επίπεδο. Έτσι αν ο **A** έχει ένα θαλασσί fiat, τότε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι είναι στο σπίτι της Δέσποινας. Εδώ το υπονόημα προκύπτει προκειμένου να διατηρηθεί η υπόθεση της συνεργασίας
 - *A: έμεινα από βενζίνα*
 - *B: υπάρχει ένα πρατήριο στη γωνία*
- Ο **A** καλείται να εννοήσει το πρατήριο συγκεκριμένα ως πρατήριο βενζίνης
- Βλέπουμε ότι τόσο **παραβίαση** όσο και η **τήρηση** των **συνομιλιακών αρχών** ενδέχεται να **δημιουργήσει υπονοήματα**

ΕΙΔΗ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΑ - ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΑ – ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΚΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Διαχωρίζει τα υπονοήματα σε γενικευμένα και εξειδικευμένα
- Τα εξειδικευμένα προκύπτουν είτε παραβιάζοντας τα αξιώματα και την ΑΣ και δημιουργούνται σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα. Έτσι ο ακροατής καλείται να υπολογίσει τα υπονοήματα, βάσει άτυπου συλλογισμού που παρουσιάσαμε. Τα παραδείγματα που εξετάσαμε είναι αυτού του τύπου
- Υπάρχει και μια άλλη κατηγορία συνομιλιακών υπονοημάτων για τη συναγωγή των οποίων δεν απαιτούνται ιδιαίτερα συμφραζόμενα. Τα υπονοήματα δημιουργούνται ασχέτως συμφραζομένων
 1. *Η Κατερίνα θα συναντήσει έναν άντρα απόψε*
 2. *Ο Παύλος μπήκε σε ένα κήπο και έκοψε μανταρίνια*
 3. *Χτύπησα ένα δάχτυλο*
- Τα υπονοήματα που δημιουργούνται: η Κατερίνα δεν θα συναντήσει το σύζυγό της ή έναν πλατωνικό φίλο, ο Παύλος δεν μπήκε στο δικό του κήπο και ο ομιλητής χτύπησε το δικό του δάχτυλο
- Στα 1-2 με τη χρήση του αόριστου άρθρου υπονοεί ότι το αντικείμενο αναφοράς είναι μακρινό ή ξένο προς τον ίδιο. Στο 3 δεδομένης της γνώσης μας για την ανθρώπινη ανατομία, ερμηνεύουμε το αόριστο άρθρο σταθερό ως κτητικό
- Τα γενικευμένα υπονοήματα προκύπτουν ασχέτως συμφραζομένων

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΙΜΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Τα **διαβαθμίσιμα** υπονοήματα δημιουργούνται βάσει μιας κλίμακας αξιών ή συνεπαγωγικής κλίμακας
- Ορισμένες πληροφορίες μεταδίδονται σταθερά επιλέγοντας μια γλωσσική έκφραση που δηλώνει αξία μέσα από μια κλίμακα αξιών
- Τα πιο σαφή παραδείγματα αφορούν όρους, όπου οι όροι εμφανίζονται με κατιούσα σειρά (από την υψηλότερη στη χαμηλότερη αξία):
 - α: <όλοι, οι περισσότεροι, πολλοί, μερικοί>
 - β: <πάντα, συχνά, μερικές φορές>
 - γ: <σίγουρο, πιθανό, δυνατό>
 - δ: <κρύο, δροσερό>
 - ε: <αγαπώ συμπαθώ>
- Όταν ένας ομιλητής παράγει ένα εκφώνημα, αναμένεται να χρησιμοποιήσει **τον όρο της κλίμακας που παρέχει τις περισσότερες πληροφορίες**, ενώ ταυτόχρονα είναι αληθής στη συγκεκριμένη περίπτωση (βάσει αξιωμάτων της ποσότητας και της ποιότητας)
- Τα **διαβαθμίσιμα** υπονοήματα είναι ποσοτικά υπονοήματα που βασίζονται στη χρήση ενός **πληροφοριακά ασθενούς** όρου σε μια κλίμακα

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΙΜΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Έχω διαβάσει τα περισσότερα βιβλία της Σωτηροπούλου
- Μερικές φορές τρώω έξω
- Η λογική των διαβαθμίσιμων υπονοημάτων είναι ότι, όταν δηλώνεται ένας όρος, υπονοείται ότι **δεν ισχύουν οι όροι που βρίσκονται υψηλότερα** στην κλίμακα (πολλές φορές = όχι όλες τις φορές)
- Μερικές εκφράσεις όπως: <Μερικές φορές τρώω έξω> δημιουργούν διαβαθμίσιμα υπονοήματα ενώ δεν είναι σαφές ότι ανήκουν σε μια κλίμακα
- Όταν οι ομιλητές **διορθώνουν ένα εκφώνημα** συχνά **ακυρώνουν ένα διαβαθμίσιμο υπονόημα**
- Είναι πιθανό να μην το ξέρει – και για να πω την αλήθεια είμαι σίγουρος ότι το αγνοεί

ΣΗΜΑΣΙΑ ΟΜΙΛΗΤΩΝ ΣΕ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

ΕΠΙΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

- Ένας απλός τρόπος που δείχνει τη σημασία που αποδίδουν στα αξιώματα οι ομιλητές είναι ο επισχετικές εκφράσεις που χρησιμοποιούν
- Πρόκειται για **εκφράσεις** που δείχνουν **δισταγμό** ή **απροθυμία** και επισημαίνουν ότι ο ομιλητής ενδέχεται να μην είναι σε θέση να συμμορφωθεί με τις επιταγές των αξιωμάτων
- Μπορούν να λειτουργούν και ως μεταγλωσσικά σχόλια, **δηλωτικά** του **βαθμού** στον οποίο οι ομιλητές συμμορφώνονται με τα αξιώματα
- Οι ομιλητές δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για την αλήθεια ή την ακρίβεια των λεγομένων τους και δείχνουν τη σημασία που αποδίδουν οι ομιλητές στο αξίωμα της ποιότητας
 - α. *λένε* ότι το ταχίνι ρίχνει τη χοληστερίνη
 - Δεν *είμαι σίγουρη*, αλλά νομίζω ότι τον είδα χθες
 - Απ' *ό,τι ξέρω* λείπει σε εκπαιδευτική άδεια
 - Ίσως *είναι διαδόσεις*, αλλά άκουσα ότι χωρίζουν
- Οι φράσεις με τα *πλάγια γράμματα* είναι σχόλια που απευθύνονται στον ακροατή και μετριάζουν την προσδοκία τήρησης της **ποιότητας**

ΕΠΙΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

- *Για να μη σε κουράζω με λεπτομέρειες*, σου λέω απλά ότι η παράσταση ήταν καταπληκτική
- *Δεν μπορώ να σου πω περισσότερα*, αλλά πρόσεχε!
- Έχω μια αδερφή, *όπως ίσως ξέρεις*
- Εδώ οι ομιλητές αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα σε πτυχές του αξιώματος δηλώνοντας ότι δεν το αγνοούν
- Δεδομένης της προσδοκίας για τη συνάφεια στη συνομιλία, χρησιμοποιούμε συχνά εκφράσεις που λειτουργούν ως επισχετικοί δείκτες της συνάφειας, όταν η συνεισφορά μας στη συνομιλία ενδέχεται να μην είναι άμεσα σχετική με το τρέχον θέμα:
 - *Επί τη ευκαιρία*, έχεις νέα από τη Μελίνα;
 - *Δεν αλλάζω θέμα*, αλλά πώς πήγαν οι εξετάσεις σου;
 - Ωραίο πουλόβερ! – *άσχετο* (αλλά εντυπωσιακό)

ΕΠΙΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

- Συχνές είναι και οι επισχετικές εκφράσεις που αφορούν το αξίωμα του **τρόπου**, όπως:
- *Δεν ξέρω* αν είναι σαφές, αλλά αυτό κατάλαβα
- *Μπορεί* να μη βγάζει νόημα, όμως έτσι το θυμάμαι
- *Για να μη σε μπερδεύω*, κοίτα καλύτερα το χάρτη
- Όλα τα παραδείγματα επισχετικών εκφράσεων που παρουσιάστηκαν είναι **ενδεικτικά** της **σπουδαιότητας** που αποδίδουν οι ομιλητές στη **συνεργατική συνομιλιακή συμπεριφορά**.
- Επιπλέον οι ομιλητές μπορούν να κάνουν μεταγλωσσικά σχόλια χρησιμοποιώντας **ενισχυτικές εκφράσεις** που δείχνουν ότι ακολουθούν πιστά τους συνομιλιακούς κανόνες, όπως:
- Το κάπνισμα *σίγουρα* βλάπτει (ποιότητα)
- *Το θέμα είναι* ότι το κάπνισμα βλάπτει (συνάφεια)

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΤΕΣΤ ΓΙΑ ΤΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Η βασικότερη διάκριση που κάνει ο Grice είναι μεταξύ αυτών λέγονται και αυτών που υπονοούνται
- Τα πρώτα αφορούν τη συμβατική, κωδικοποιημένη σημασία (σημασιολογία)
- Τα δεύτερα αφορούν την υπόρρητη σημασία (πραγματολογία)
- Συνεπώς θα μπορούσαμε να ορίσουμε τα υπονοήματα ως το κομμάτι της γλωσσικής σημασίας που **δεν βασίζεται σε συμβάσεις της γλώσσας** αλλά **σε συμβάσεις της γλωσσικής χρήσης**
- Ο Grice παραθέτει **6 χαρακτηριστικές ιδιότητες** των συνομιλιακών υπονοημάτων οι οποίες αργότερα αποτέλεσαν τη βάση για διάφορα διαγνωστικά τεστ:
 1. Τα **συνομιλιακά υπονοήματα μπορούν να υπολογιστούν βάσει της αρχής της συνεργασίας** μεταξύ άλλων. Με άλλα λόγια είναι υπολογίσιμα
 2. Τα συνομιλιακά υπονοήματα είναι **ακυρώσιμα**

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΤΕΣΤ ΓΙΑ ΤΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

3. Τα συνομιλιακά υπονοήματα **δεν απαλείφονται**
4. Τα συνομιλιακά υπονοήματα **δεν αποτελούν μέρος της συμβατικής σημασίας** των εκφράσεων που εκφωνούμε
5. Τα συνομιλιακά υπονοήματα δεν μεταδίδονται μέσω αυτών που λέγονται αλλά λόγω **της εκφώνησής τους**
6. Τα συνομιλιακά υπονοήματα μπορεί να είναι **απροσδιόριστα**
 - Οι 3 πρώτες ιδιότητες είναι αυτές που προσφέρονται περισσότερο ως βάση για διαγνωστικά τεστ
 - Άλλοι ομιλητές προτείνουν διαφορετικές ιδιότητες και τεστ χωρίς να απομακρύνονται ουσιαστικά από τη λίστα του Grice

ΥΠΟΛΟΓΙΣΙΜΟΤΗΤΑ (ΤΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΚΑ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΟΥΝ)

- Αν τα υπονοήματα δεν αποτελούν συμβάσεις της γλώσσας, πρέπει να υπάρχει **μηχανισμός** που μας επιτρέπει την ερμηνεία τους
- Μπορούμε να αναλύσουμε τον άτυπο συλλογισμό που κάνει ένας ακροατής, προκειμένου να υπολογίσει και να ερμηνεύσει το επιδιωκόμενο υπονόημα
 - *Δύο φίλοι βγαίνουν από το εστιατόριο όπου έφαγαν μετριότατα και πλήρωσαν ένα υπέρογκο ποσό. Ο ένας σχολιάζει: Είδες, και καλό και φτηνό*
- Ο ακροατής κάνει τον εξής συλλογισμό:
- Α. Ο ομιλητής **δήλωσε** (ότι το φαγητό ήταν και καλό και φτηνό)
- Β. Αυτό είναι προφανώς **αναληθές**
- Γ. Ο ομιλητής **δεν φαίνεται να προσπαθεί** να πείσει τον ακροατή ότι έφαγαν και καλά και φτηνά. Άρα, εκτός και αν το εκφώνημά του είναι εντελώς άσχετο, προσπαθεί να μεταφέρει μια άλλη λογική πρόταση
- Δ. Αυτή θα πρέπει να είναι μια **σχετική λογική** πρόταση
- Ε. Η πιο προφανής σχετική λογική πρόταση είναι ακριβώς η **αντίθετη** από αυτή που εξέφρασε ρητά
- ΣΤ. Ο ομιλητής **ειρωνευόμενος**, υπονοεί (ότι **το φαγητό ήταν κακό και ακριβό**)

ΥΠΟΛΟΓΙΣΙΜΟΤΗΤΑ

- Η **υπολογισιμότητα** είναι απαραίτητη προϋπόθεση για ένα υπονόημα, εφόσον θα μπορούσε να εκφωνηθεί σε διαφορετικά συμφραζόμενα υπονοώντας κάτι άλλο ή και χωρίς να υπονοεί τίποτε (π.χ. σαν γνήσιο θετικό σχόλιο για την επιλογή ενός εστιατορίου που ήταν πράγματι καλό και φτηνό)
- Η ΑΣ και τα αξιώματα είναι τόσο **ασαφή**, ώστε **μπορούμε να υπολογίσουμε οτιδήποτε στη βάση οποιασδήποτε σημασίας** σε συγκεκριμένο περιβάλλον – δηλαδή πολλά πράγματα που μπορούμε να υπολογίσουμε δεν συνιστούν υπονοήματα
- Η υπολογισιμότητα είναι μεν **αναγκαία** αλλά και όχι **ικανή συνθήκη** και μόνο περιορισμένης δυνατότητας ως διαγνωστικό τεστ

ΜΗ ΑΠΑΛΟΙΦΗ

- Το δεύτερο τεστ βασίζεται **στην αδυναμία απαλοιφής** των **υπονοημάτων με αναδιατύπωση ή παράφραση**
- Εφόσον τα υπονοήματα δεν είναι μέρος της συμβατικής σημασίας των γλωσσικών εκφράσεων δεν εξαφανίζονται αν αντικαταστήσουμε μια λέξη ή φράση με μια άλλη, ακόμη και όταν αυτές έχουν διαφορετικές συνδηλώσεις (*χοντρός – εύσωμος, ύπουλα – αθόρυβα*)
- Το εκφώνημα: *Είδες, και καλό και φτηνό* έχει 4 αναδιατυπώσεις που το υπονόημα διατηρείται σταθερό σε καθένα από τα εκφωνήματα
 1. *Είδες, όχι μόνο καλό αλλά και φτηνό!*
 2. *Είδες, γευστικότατο και πάμφθηνο φαγητό!*
 3. *Παρατήρησες πόσο υπέροχα και φτηνά φάγαμε;*
 4. *Τους πιάσαμε κορόιδα! Τι ποιότητα – και τσάμπα*
- Τα 3,4 έχουν μικρή σχέση με τα 1,2 ως προς τη μορφή
- Τα υπονοήματα είναι **ιδιότητα** των **εκφωνημάτων** συνολικά και **όχι** των γλωσσικών **εκφράσεων** που τα αποτελούν
- **Αυτό δεν μπορεί να ισχύει γενικά για τα υπονοήματα που παραβιάζουν το αξίωμα του τρόπου** (σαφήνεια), εφόσον εκεί η διατύπωση είναι το κλειδί για τη δημιουργία του
- Εφόσον δεν καλύπτει όλα τα υπονοήματα, η μη απαλοιφή δεν είναι απαραίτητο χαρακτηριστικό

ΑΚΥΡΩΣΗ

- Το τρίτο τεστ βασίζεται στην ιδιότητα της **ακύρωσης** των υπονοημάτων
- Έτσι ένας ομιλητής μπορεί να *προσθέσει ελεύθερα* κάτι στο εκφώνημά του που δείχνει ότι ο ακροατής δεν πρέπει να συνάγει το συγκεκριμένο υπονόημα
- Αυτό επιτρέπει στον ομιλητή να υπονοήσει κάτι και στη συνέχεια να το αναιρέσει
 - *A: Πώς θα πάμε στο πάρτι;*
 - *B: Με αυτοκίνητο*
 - *A: Τι λες τώρα; Είμαστε έντεκα άτομα*
 - *B: Μα έχουμε 3 αυτοκίνητα*
- Λέγοντας ο B ότι έχουμε 3 αυτοκίνητα δημιουργεί χαρακτηριστικά το (γενικευμένο και διαβαθμίσιμο) **υπονόημα ότι δεν έχουν παραπάνω από 3 αυτοκίνητα**. Ο ίδιος ο ομιλητής **μπορεί να ακυρώσει το υπονόημα** χωρίς αντίφαση όπως:
 - *Μα έχουμε 3 αυτοκίνητα – για την ακρίβεια έχουμε 5 συνολικά*

ΑΚΥΡΩΣΗ

- Ακυρώνει το υπονόημα διευκρινίζοντας ότι η επικοινωνιακή του πρόθεση ήταν να δείξει ότι έχουν τουλάχιστον τα τρία αυτοκίνητα που χρειάζονται, ενώ στην πραγματικότητα έχουν πέντε
- Ένα υπονόημα μπορεί να ενισχυθεί, να ειπωθεί σαφώς χωρίς πλεονασμό
- Η ακύρωση συνδέεται και με ένα άλλο πιθανό τεστ, την ενίσχυση του υπονοήματος:
 - *Ο Χρήστος ξέρει τους περισσότερους, αλλά όχι όλους τους φίλους μου*
- Ο ομιλητής λέγοντας τους περισσότερους δημιουργεί το υπονόημα όχι όλους και στη συνέχεια **το ενισχύει** λέγοντας ρητά όχι όλους
- Η **ακύρωση είναι το καλύτερο τεστ** και η ενίσχυση λειτουργεί με ανάλογο τρόπο
- Τα 2 τεστ είναι **αναγκαία** για τη διερεύνηση των υπονοημάτων **δεν είναι και ικανά**, εφόσον στην περίπτωση υπονοημάτων λόγω γραμματικής αμφισημίας μπορεί να ακυρωθεί ή να ενισχυθεί οποιαδήποτε από τις 2 έννοιες
- Τα τεστ για τα υπονοήματα μπορεί να είναι χρήσιμα αλλά **δεν παρέχουν εγγυήσεις**

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ GRICE

- Η απήχηση της θεωρίας του ήταν **τεράστια** και έδωσε **ώθηση** σε νέες κατευθύνσεις στη μελέτη της γλωσσικής σημασίας. Σλόγκαν της εποχής: *Grice saves lives – and careers!*
- Υπήρξε και έντονη κριτική
- Άξονες της κριτικής ήταν η *γενικότητα* και *ακαθοριστία* των συνομιλιακών αρχών και ο άτυπος σχηματικός τρόπος παρουσίασης
- Κριτική και από αυτούς που θεωρούν **τη γλώσσα πρωτίστως γνωστικό φαινόμενο** (εστιάζουν στο σύστημα) όσο και από εκείνους που τη θεωρούν **κοινωνική πρακτική** (εστιάζουν στη χρήση, την επιτέλεση)
- Τα αξιώματα είναι τόσο **ισχυρά**, ώστε ‘κονταροχτυπιούνται’ για την ερμηνεία των ίδιων φαινομένων: π.χ. **πώς είναι δυνατόν να λέμε κάτι που είναι συναφές και ταυτόχρονα να λέμε είτε περισσότερα είτε λιγότερα από όσο απαιτεί η περίπτωση; Πώς είναι δυνατόν μια αδιαφανής συνεισφορά να μην χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνάφειας;**
- Ένα εκφώνημα, όπως, έχει γκάμα πιθανών ερμηνειών, συνεπώς δεν έχουμε τρόπο να γνωρίσουμε πότε ο ομιλητής παραβιάζει εσκεμμένα ένα αξίωμα προκειμένου να δημιουργήσει υπονόημα
- Τίθεται θέμα αναγνώρισης της επικοινωνιακής πρόθεσης του ομιλητή, πράγμα που δυσχεραίνει επίσης τη διάκριση των διαφόρων τύπων παραβίασης

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ GRICE

- Υπάρχει **αλληλοεπικάλυψη** των αξιωμάτων και κυρίως αυτών της ποσότητας και του τρόπου
- Ο **υπολογισμός** των **υπονοημάτων** συνεπάγεται **διαφορετικού** τύπου **διεργασία** κατά περίπτωση. Έτσι σε **κάποιες** περιπτώσεις το επιδιωκόμενο **υπονόημα** προκύπτει από **σύγκριση** με αυτό που **λέγεται ρητά** (π.χ. μεταφορά) ενώ **άλλοτε** καλούμαστε να ψάξουμε για το **ακριβώς αντίθετο** αυτού που **λέγεται** (π.χ. ειρωνεία). Ενώ ο Grice θέτει σοβαρά ερωτήματα, η πρότασή του συνιστά ένα σύνολο άτυπων διαδικασιών υπολογισμού των συνομιλιακών υπονοημάτων που είναι διάτρητες
- Η θεωρία του είναι **εθνοκεντρική** περιγραφή της συνομιλιακής συμπεριφοράς στους δυτικοευρωπαϊκούς πολιτισμούς και **δεν έχει καθολικούς περιορισμούς**
- Ένα άλλο σημείο που ενδέχεται να υπάρχουν **διαπολιτισμικές διαφορές** αφορά την ΑΣ και ιδιαίτερα το **ποιος ή τι** καθορίζει τον αναγνωρισμένο στόχο ή την κατεύθυνση της συνομιλίας – ποιος **ερμηνεύει** τα εκφωνήματα του ομιλητή σε ένα γλωσσικό γεγονός. Ο Grice διατυπώνει τη θεωρία με τρόπο τόσο **γενικό** που δικαιολογημένα περιμένουμε να ισχύει σε κάθε γλωσσική δραστηριότητα. Τα αξιώματα στηρίζονται στη **λογική** που υπονοείται ότι είναι **κοινή**. Πρέπει όμως να αποτιμηθούν δεδομένης της πολιτισμικής σχετικότητας και της κοινωνικής ποικιλότητας

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ GRICE

- Υποστηρίζουν ότι το περιεχόμενο των **αξιωμάτων** του Grice εξαρτάται από **κοινωνικές συνθήκες**
- Οι κοινοί στόχοι των ομιλητών δεν αποτελούν τον κανόνα, ενώ οι συμμετέχοντες **εκφράζουν** με **σαφήνεια** τους **εμφανείς** αλλά **όχι** τους **κρυφούς στόχους** τους
- Παρόλο που υπάρχει κριτική στον Grice η θεωρία του παραμένει αναγκαίο πλαίσιο αναφοράς στην πραγματολογία
- Το γεγονός ότι σε κάποια μήκη και πλάτη του πλανήτη μας υπάρχουν εξαιρέσεις **δε μειώνει** σε καμία περίπτωση την αξία της θεωρίας του
- Ακόμη και η σοβαρή κριτική που προήλθε από μελέτη των διαπολιτισμικών δεδομένων **δεν κατέληξε σε μια συνολική πρόταση** που είχε ανάλογη επιρροή

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ GRICE

- Οι συνεχιστές της θεωρίας του Grice, γνωστοί ως neo-Griceans, προσπάθησαν να **αφομοιώσουν στοιχεία της κριτικής** διατηρώντας την ερμηνευτική ισχύ της θεωρίας και αγνοώντας τους κοινωνικούς παράγοντες
- Το θέμα που απασχολεί κυρίως την πραγματολογία είναι η ακαθοριστία της γλώσσας, το γεγονός ότι η γλωσσική μορφή υποκαθορίζει αυτό που εννοείται
- Οι διαφορετικές προσεγγίσεις διαφέρουν ως προς το **τι είδους σημασία καθορίζει η γλωσσική μορφή** και ποιο ρόλο παίζει η συναγωγή, με άλλα λόγια, τι θεωρείται **δεδομένο** από τη γλωσσική μορφή και πόσα καλούμαστε να **υπονοήσουμε** προκειμένου να κατανοήσουμε τα λεγόμενα των συνομιλητών μας
- Αυτό το ενδιαφέρον αντανakλάται και στις αναθεωρήσεις που θα εξεταστούν

NEO-GRICEANS

- Οι δυο αρχές συνοψίζουν την έννοια της συνεργατικής συνομιλιακής συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα δείχνουν τις διαφορετικές ανάγκες των ομιλητών και ακροατών
- Η λειτουργία τους γίνεται σαφής σε περιπτώσεις **γενικευμένων υπονοημάτων** και **διαβαθμίσιμων** υπονοημάτων όπως:
 1. *Χτύπησα ένα δάχτυλο*
 2. *Θα συναντήσω μια γυναίκα απόψε*
 3. *Έφαγα μερικά από τα κουλουράκια*
- Με την 1 ο ομιλητής υπονοεί ότι το δάχτυλο που έκοψε ήταν δικό του (δεν χρειάζεται να πει περισσότερα)
- Στο 2 ο ομιλητής υπονοεί ότι η γυναίκα αυτή δεν είναι η γυναίκα του, διαφορετικά θα είχε εκφραστεί διαφορετικά
- Στο 3 η ομιλήτρια υπονοεί ότι δεν τα έφαγε όλα, διαφορετικά θα έπρεπε να πει ακριβώς αυτό

NEO-GRICEANS

- Οι Atlas & Levinson προτείνουν ότι υπάρχει μια γενική αρχή, η αρχή της πληροφοριακότητας, που μας επιτρέπει να συνάγουμε από ένα εκφώνημα τις πιο **συγκεκριμένες** και ακριβείς **πληροφορίες** που μπορούμε, στο βαθμό που δεν αντιτίθενται προς τις γενικές γνώσεις μας για τον κόσμο
- Τα υπονοήματα βάσει της πληροφοριακότητας αποτελούν συναγωγές προς την καλύτερη δυνατή ερμηνεία
- Αυτή η αρχή μπορεί επίσης να εξηγήσει γιατί το 1 υπονοεί το 2
 - Έλα και περιμένεις ο μπαμπάς!
 - Έλα γιατί περιμένει ο μπαμπάς!
- Στο 1 το **και** συνδέει συμπλεκτικά τις δύο φράσεις αλλά οι ομιλητές της ελληνικής συνάγουν σταθερά το πολύ πιο συγκεκριμένο 2, που αποδίδει στη σύνδεση **αιτιολογικό χαρακτήρα**, επεξηγώντας την προστακτική *έλα!* Με το δεύτερο συνθετικό (περιμένει ο μπαμπάς)
- Το *γιατί* στο 2 αποτελεί μια πληροφοριακή συναγωγή από το γενικό και σχηματικό **και**

NEO-GRICEANS

- Η αρχή της πληροφοριακότητας ήταν ένα από τα πρώτα βήματα για το πέρασμα από τα συνομιλιακά υπονοήματα του Grice στην έννοια των **προτιμώμενων ερμηνειών** που αναπτύσσει περαιτέρω ο Levinson (δεν θα παρουσιαστεί)
- Η εμφανής τάση στην αρχή της πληροφοριακότητας, που εμπνέει και τον Levinson, είναι η ελαχιστοποίηση των αρχών με απώτερο στόχο τη **μεγιστοποίηση της γενίκευσης**
- Ο Levinson δεν στοχεύει στον φιλοσοφικό φορμαλισμό του Grice αλλά στον γλωσσολογικό φορμαλισμό του Chomsky, εφόσον οι αναλύσεις του εμπνέονται από το έργο του Grice αλλά αποσκοπούν στην ανακάλυψη της λειτουργίας των γλωσσικών τύπων
- Αυτή η παρατήρηση ισχύει γενικά για τους neo-Griceans που θέλουν να απομακρυνθούν από τη φιλοσοφία και να συνταχθούν με **κυρίαρχα γλωσσολογικά ρεύματα**

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Αποτελεί **βασικό εργαλείο του έθνους-κράτους**, καθώς μπορεί να συμβάλει δραστικά στην επίτευξη του **εθνικού ιδανικού της ομογενοποίησής του εξοβελίζοντας ή αφομοιώνοντας τη διαφορετικότητα του 'Άλλου'** στη βάση της διάκρισης και της απαξίωσής της (βλ. Χριστόπουλος 2004).

Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ο Lentin (2018) προτείνει τη διάκριση ανάμεσα

- στον **παγωμένο ρατσισμό** (frozen racism) του παρελθόντος, ο οποίος είναι εμφανής, εύκολα αναγνωρίσιμος και άμεσα καταδικαστέος
- στον **κινητό ρατσισμό** (motile racism), ο οποίος δρα συγχρονικά και έχει την ικανότητα να **κρύβεται** και να καλύπτει τα ίχνη του.

Ο ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΟΥ

- Η γλώσσα είναι το βασικό μέσο επικοινωνίας αλλά και το κυρίαρχο μέσο μετάδοσης των ιδεών.
- Ο **ρατσισμός** εκτός από τις πράξεις βίας χρησιμοποιεί και το **λόγο** ως μέσο βίας.
- Ο λόγος και η πράξη αλληλοκαθορίζονται σε μεγάλο βαθμό και αποτελούν τις δυο όψεις του ίδιου νομίσματος.
- Έτσι ο ρατσισμός ακόμη και λεκτικά αποτελεί απειλή αφού υπαινίσσεται την ύπαρξη κατώτερων ομάδων που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο διακρίσεων κοινωνικού αποκλεισμού ή ρατσιστικής βίας

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ρατσιστικού λόγου είναι οι ασυνέπειες, η απουσία επιχειρημάτων που να ελέγχονται λογικά, τα διλήμματα, οι αντιφάσεις.
- Το άτομο συνήθως **θέλει να αποφύγει** πιθανότητα να θεωρηθούν ρατσιστικά τα σχόλιά του.
- Προκειμένου να πετύχει αυτό, τη στιγμή που μιλά αναιρεί συχνά αυτά που λέει με αποτέλεσμα όχι μόνο να αλλάζει γνώμη για τα άτομα τα οποία περιγράφει, αλλά παράλληλα να συγκροτεί και να επανασυγκροτεί τη δική του ταυτότητα.
- **Δημιουργεί** μια νέα **αντίληψη** του κόσμου και προσπαθεί να τοποθετήσει τον εαυτό του μέσα σε αυτό το καινούριο πλαίσιο

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Συχνά οι απόψεις που υπάρχουν **διάχυτες** στον **κοινωνικό** χώρο υιοθετούνται και μετατρέπονται σε **προσωπικές απόψεις** και αυτό είναι ιδιαίτερα έκδηλο στον παιδικό λόγο.
- Τα παιδιά τα οποία δεν έχουν ρατσιστικό προσανατολισμό, παρατηρώντας τις διαφορές αντιγράφουν τη συμπεριφορά των μεγάλων **υιοθετώντας ασυνείδητα τις απόψεις τους** (Δραγώνα,2001)
- Η πρωτοφανής έξαρση φαινομένων ρατσισμού, έχει οδηγήσει σε άκρατη χρήση ρατσιστικού λόγου σε όλους τους τομείς του δημόσιου βίου.
- Στη σημερινή συγκυρία, η **νομιμοποίηση** και η αναπαραγωγή του ρατσισμού από τα **μέσα πληροφόρησης** πραγματοποιείται περισσότερο με τη χρήση ενός **συγκεκριμένου ή λανθάνοντος** παρά ενός ανοικτού ή κραυγαλέου **ρατσιστικού λόγου**

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Ο ρατσιστικός λόγος **δεν καταγγέλλει άμεσα τις φυλετικές διαφορές**, έτσι ώστε να μπορεί εύκολα να αντικρουστεί.
- Υπάρχει μια **δυσδιάκριτη εννοιολογική σημασία στη χρήση των λέξεων** ώστε οι διατυπώσεις, οι χρήσεις τους και οι συσχετίσεις τους, να μην είναι εντελώς αθώες.
- Κουβαλούν, όπως και οι αποσιωπήσεις, **μηνύματα**, εγγράφουν **αντιλήψεις**, νοηματοδοτούν **καταστάσεις**, υπονοούν **συμφραζόμενα**, αποδυναμώνουν ή ενισχύουν **στερεότυπα**,

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Σύμφωνα με τον Teun A. van Dijk (<http://tvxs.gr/>), τα δυο χαρακτηριστικά που ορίζουν τον ρατσιστικό λόγο είναι:
 - α) η δημιουργία **διαχωριστικών γραμμών** που δομούν την ταυτότητα των μεταναστών στη βάση της πόλωσης ανάμεσα στο «**εμείς**» και το «**άλλου**», και η παρουσίαση της εικόνας του «άλλου» με την απάλειψη ή ελαχιστοποίηση κάθε θετικού στοιχείου.
 - β) η εστίαση στον μετανάστη ή στον διαφορετικό ως «πρόβλημα» ή «απειλή», η συστηματική συσχέτιση του με την ανομία, το έγκλημα, την ανασφάλεια, τη «νοσηρότητα» κυριολεκτικά και συμβολικά, έτσι που να εκμηδενίζεται η όποια θετική χροιά του ρόλου του στην κοινωνία

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Απαξιοτικοί χαρακτηρισμοί: **ανήθικος, κίνδυνος αυτός ο διαφορετικός πληθυσμός για τη δημόσια υγεία, κίνδυνος αλλοίωσης πληθυσμού, παράνομη συμπεριφορά, σεξουαλική παρενόχληση**
- πλήξη θετικού συλλογικού πλειονοτικού προσώπου *ως προς τις ανθρωπιστικές του διαστάσεις*

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

- **Εμφατικές μεταφορές** που χρησιμοποιήθηκαν στο δημόσιο διάλογο προκειμένου να περιγραφεί η ‘βίαιη’ διατάραξη της ισορροπίας του ομοιογενούς πλειονοτικού πληθυσμού
- Γίνεται λ.χ. λόγος για **εισβολή των μεταναστών**, για κοινωνία που έχει μετατραπεί σε **ξέφραγο αμπέλι**, σε **ένα απέραντο γιουσουρούμ Τουρκαλβανών και Βουλγαροπακιστανών**, διότι με απίστευτη ευκολία **ανοίγουν «κερκόπορτες» για τη δεύτερη και οριστική άλωση του Ελληνισμού** (βλ. Μπουτουλούση 2005).

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ – ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

- Ο ρατσιστικός λόγος χρησιμοποιεί τέσσερις θεματικές κατηγορίες για την αναπαράσταση των μειονοτικών κοινωνικών ομάδων:
 - είναι διαφορετικές
 - δεν προσαρμόζονται στην κοινωνία
 - εμπλέκονται σε αρνητικές δράσεις
 - απειλούν τα κοινωνικο-οικονομικά συμφέροντα της πλειονότητας (van Dijk, 1987)

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Ο ρατσιστικός λόγος εμφανίζεται όλο και συχνότερα σε πολλές εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής (Πάντζιου, σε <http://tvxs.gr>):
- **Στα ΜΜΕ.** Πολύ συχνά, σχεδόν καθημερινά, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με φαινόμενα όπου, ο τρόπος με τον οποίο τα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, ορίζουν την ταυτότητα ή ετερότητα μέσα από τις αναφορές στους μετανάστες και το ρόλο τους στην κοινωνία, είναι πραγματικά ενδιαφέρον: «κατάληψη», «πολιορκία», «μόλυνση», «αρρώστια», «επιχείρηση σκούπα», «καθάρισμα», «έξαρση εγκληματικότητας», «εκρηκτική κατάσταση», «απειλή», «ανασφάλεια», είναι μερικές μόνο από τις εκφράσεις που κυριαρχούν σε εφημερίδες τηλεόραση και ηλεκτρονικό τύπο.
- Πρόκειται για λέξεις και εκφράσεις που **δεν αποτελούν γλωσσικό ολισθήμα**, αλλά **σχολαστικά επιλεγμένες διατυπώσεις**, οι οποίες συνιστούν έναν «λόγο» εμπρηστικό, που παρουσιάζει τους μετανάστες όχι μόνο ως **περιττούς** αλλά και ως **επικίνδυνους**, δημιουργώντας **φοβικά σύνδρομα** στους πολίτες

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Πολιτικά κόμματα είναι επίσης φορείς ρατσιστικού λόγου.
- Αλλά και στο **χώρο της εκπαιδευτικής κοινότητας**, η ρατσιστική βία ή οι διακρίσεις σε βάρος μιας κοινωνικής ομάδας, πρέπει να ελέγχονται και να τιμωρούνται. Σε πολλές περιπτώσεις στην αυλή του σχολείου ή σε μια παρέα ακούγονται φράσεις όπως «Αλβανέ», «Δεν μπορείς να είσαι σημαιοφόρος αφού είσαι αλλοδαπός», «μας παίρνετε τις δουλειές εσείς οι ξένοι» κ.α.
- Μπορεί κάποιες από αυτές τις εκφράσεις να λέγονται αστεία αλλά **δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό η «πλάκα» ή μια απερισκεπτη υβριστική διατύπωση μπορεί να οδηγήσει σε θυματοποίηση μιας συγκεκριμένης ομάδας.**

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Ρατσιστικός λόγος δεν είναι μόνο ο άμεσα καταγγελτικός των φυλετικών διαφορών, που είναι και εύκολα αποκρούσιμος.
- Είναι και η πιο δυσδιάκριτη εκλεπτυσμένη **υπόγεια ρητορική**, που δομείται στη βάση διαχωρισμών και διακρίσεων, οι οποίες **αφυπνίζουν** στο «κοινό» **ανταγωνιστικά** («*μας παίρνουν τις δουλειές μας*», «*κλέβουν φόρους*») και **φοβικά** («*απειλούν την ασφάλεια και τη ζωή μας*») **ανακλαστικά**. Οι λέξεις, οι διατυπώσεις, οι χρήσεις τους και οι συσχετίσεις τους, δεν είναι αθώες.
- Κουβαλούν –όπως και οι αποσιωπήσεις– μηνύματα, εγγράφουν αντιλήψεις, νοηματοδοτούν καταστάσεις, υπονοούν συμφραζόμενα, αποδυναμώνουν ή ενισχύουν στερεότυπα, επηρεάζουν στάσεις.

ΘΡΑΥΣΜΑΤΑ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

- Λέξεις όπως «γύφτος, «κάφρος», «σπαστικός» και άλλες παρόμοιες –πάντοτε με αρνητική φόρτιση– είναι λέξεις που προέρχονται από ένα παρελθόν **πολιτισμικού ρατσισμού**, όπου οι δυνατοί αποφάσιζαν ακόμη και για την ονομασία κάποιων υποτελών ομάδων ή κοινωνικών κατηγοριών.
- Βεβαίως, **η χρήση μιας τέτοιας έννοιας, από μόνη της, σε καμιά περίπτωση δεν επιτρέπει το χαρακτηρισμό ενός ανθρώπου ως «ρατσιστή».**
- Είναι πιο σωστό να μιλούμε σ' αυτές τις περιπτώσεις για «**θραύσματα**» **ρατσιστικού λόγου** που έχουν περάσει μέσα στον καθημερινό λόγο, τις περισσότερες φορές χωρίς να αντιλαμβάνεται ο ομιλητής ούτε το γεγονός ούτε τις επιπτώσεις του

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΜΜΕ

- «Πόλεμος», «εισβολή», «τσουνάμι», «κατάληψη», «απόβαση», «αναχαίτιση», «πολιορκία», «άλωση», «βόμβα», «κατάρρευση», «μόλυνση», «αρρώστια», «σκούπα», «καθάρισμα», «έξαρση εγκληματικότητας», «εκρηκτική κατάσταση», «απειλή», «ανασφάλεια», είναι μερικές μόνο από τις εκφράσεις που κυριαρχούν στις εφημερίδες ως ρατσιστικός λόγος για τη μετανάστευση
- Πρόκειται για λέξεις και εκφράσεις που δεν αποτελούν γλωσσικό ολίσθημα, αλλά **σχολαστικά επιλεγμένες διατυπώσεις**, οι οποίες συνιστούν ένα «λόγο» εμπρηστικό, που παρουσιάζει τους μετανάστες όχι μόνο ως περιττούς αλλά και ως επικίνδυνους.
- Στην καλύτερη περίπτωση αυξάνει τη δυσπιστία της κοινωνίας απέναντί τους, στη δε χειρότερη τη στρέφει εναντίον τους

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ: ΕΠΕΙΔΗ ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΠΕΙΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΘΕΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Brown & Levinson (1987):

- Τα άτομα που θέλουν να επιδείξουν ή να διεκδικήσουν **δεσμούς ένταξης** σε μια (κυρίαρχη) ομάδα χρησιμοποιούν **στρατηγικές ενίσχυσης του θετικού προσώπου**:
- Πρόκειται για στρατηγικές που κάνουν αναφορά σε *κοινές αξίες, κοινούς τόπους, σε αμοιβαία εκτίμηση των μελών και αποδοχή των χαρακτηριστικών, των επιθυμιών, των προσδοκιών τους* κ.λπ.
- Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται και διατηρείται η **προσέγγιση** μεταξύ των μελών και η **συνοχή** στο εσωτερικό της ομάδας.
- Αντίθετα, όταν γίνονται (άμεσα ή έμμεσα) **αρνητικά σχόλια** για την ομάδα και/ή τα μέλη της, απειλείται ή **πλήττεται η επιθυμία εκτίμησης και συντροφικότητας των μελών της**, δηλαδή **το θετικό τους πρόσωπο**.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΡΝΗΣΗΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

- Στα πλαίσια της θετικής αναπαράστασης του Εαυτού και της κατασκευής ομαδικών και συλλογικών ταυτοτήτων υπάγεται και η στρατηγική της άρνησης του ρατσισμού. Όταν, λοιπόν, κάποιος κατηγορείται ως ρατσιστής ή ότι έχει κάνει μια ρατσιστική δήλωση, τότε χρησιμοποιεί κάποιες από αυτές τις τεχνικές:
 - **Άρνηση της πράξης**- ο ομιλητής ή ο συγγραφέας αμφισβητεί ότι έκανε μια τέτοια δήλωση (*«Εγώ δεν είπα ποτέ κάτι τέτοιο»*)
 - **Άρνηση του ελέγχου**- ο ομιλητής ή ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι κατά λάθος έκανε αυτή τη δήλωση και ότι ήταν ατύχημα (*«Δεν το είπα αυτό σκόπιμα... το είπα κατά λάθος»*)

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΡΝΗΣΗΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

- **Άρνηση της πρόθεσης**- ο ομιλητής ή ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι δεν εννοούσε τη δήλωση όπως φάνηκε και ότι τα λεγόμενά του παρεξηγήθηκαν (*«Δεν το εννοούσα έτσι... με παρεξηγήσατε»*)
- **Άρνηση του σκοπού** για τον οποίο έγινε η δήλωση (*«Δεν το είπα με τέτοιο σκοπό...»*)
- **Αμβλυνση, μετριασμός της δήλωσης**, χρήση ευφημισμών για την περιγραφή αρνητικών πράξεων των άλλων (*«Δεν τον απείλησα, του έδωσα απλά μια φιλική συμβουλή»*, *«Δεν την προσέβαλα, της είπα απλά την ειλικρινή μου γνώμη»*)

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΡΝΗΣΗΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

- Επιπλέον, μπορεί να χρησιμοποιηθούν **γνωστικές και κοινωνικές στρατηγικές**, οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν πιο ισχυρές μορφές άρνησης, όπως η απόδοση κατηγοριών στο θύμα («*Δικαιολογημένα η Αστυνομία φέρθηκε σκληρά στην παρέα αυτή Αθίγγανων, αφού οι Αθίγγανοι κλέβουν και σκοτώνουν*») και
- η **αντιστροφή του ρόλου του θύτη και του θύματος** («*Δεν είμαστε ρατσιστές, αυτοί είναι οι πραγματικοί ρατσιστές*»).
- Επιπλέον, συχνά χρησιμοποιούνται και **δηλώσεις αποποίησης ευθύνης**, οι οποίες συμβάλλουν στην άρνηση διάθεσης ρατσισμού ή περιθωριοποίησης και δίνουν έμφαση στη θετική αναπαράσταση του Εαυτού. («*Δε μπορούσα να προβλέψω τις πιθανές αρνητικές συνέπειες της δράσης αυτής*»). Συνήθως, τέτοια γλωσσικά στοιχεία **δικαιολογούν την πρακτική της περιθωριοποίησης χωρίς να χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν αποκάλυπτες ρατσιστικές ρητορικές**

ΑΠΟΛΟΓΙΕΣ ΣΤΟΝ ΡΑΤΣΙΣΜΟ

- Μετά από την ανακοίνωση προσβλητικών δηλώσεων, αναμένεται από τους ομιλητές να ζητήσουν δημόσια συγγνώμη.
- Αυτές **οι απολογίες τείνουν να είναι διαφορούμενες**. Αυτή τους η ασάφεια τις κάνει **να μην φαντάζουν ειλικρινείς**, **δεν κάνουν τον δράστη να φαντάζει συνειδητοποιημένος για την απρεπή συμπεριφορά** του, καθώς δεν αναλαμβάνει την ευθύνη της συμπεριφοράς αυτής (Lakoff, 2004, όπως αναφέρεται στο Wodak, 2015: 62).
- Οι απολογίες αυτές μπορεί να έχουν διάφορες μορφές:
 - μπορεί να αναφέρονται μόνο στη **μορφή**, στις **λέξεις** δηλαδή που χρησιμοποιήθηκαν, και **όχι** στο **περιεχόμενο** αυτό καθαυτό

ΑΠΟΛΟΓΙΕΣ ΣΤΟΝ ΡΑΤΣΙΣΜΟ

- μπορεί να αναφέρονται **μόνο σε ένα ή μερικά στοιχεία** της δήλωσης - εμμέσως, έτσι ο ομιλητής ή ο συγγραφέας **επιθυμεί το κοινό να μην αντιληφθεί ότι, ουσιαστικά, δεν απολογείται για ολόκληρη τη δήλωση**
- μπορεί να **θολώνουν την προσβολή**, χρησιμοποιώντας ευφημιστικούς ή ασαφείς όρους όταν γίνεται αναφορά στη δήλωση
- μπορεί να αναφέρονται μόνο στις συνέπειες της δήλωσης και όχι στη δήλωση αυτή καθαυτή.
- Έτσι, καθώς **δεν χρησιμοποιείται συνήθως ένα ενεργητικό ρήμα στον ενεστώτα**, ο δράστης εντέλει δεν απολογείται ουσιαστικά για το συμβάν. Η **ασαφής** αυτή γλώσσα επιτρέπει στον χρήστη να **αποφύγει την απόδοση ευθυνών** σ' αυτόν

ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- «Κάθε θεωρία και/ή πρακτική (είτε πολιτική είτε προσωπική) που επιδιώκει να **αμφισβητήσει, να μειώσει ή να εξαλείψει τις εκδηλώσεις ρατσισμού** στην κοινωνία» (O’Brein 2009: 501).
- *Επιδιώκει τη μεταβολή των κυρίαρχων σχέσεων εξουσίας που παράγουν τον ρατσισμό* (Maeso 2014: 63)
- Ως εκ τούτου, πέρα από τον βιολογικό ρατσισμό, ο αντιρατσισμός αντιτίθεται «σε άλλες μορφές λόγου **απαξιοτικής διάκρισης** (discriminatory discourse) όπως η φυσικοποίηση της εθνικής διαφοράς, η πρακτική του πολιτισμικού και θρησκευτικού αποκλεισμού και η διαμόρφωση αρνητικών και ομογενοποιητικών στάσεων προς ομάδες απόμακρων ‘άλλων’» (Bonnett 2000).

ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

- «Ένα σύνολο πολυκεντρικών, επικαλυπτόμενων λόγων και πρακτικών που συναποτελούν μια **απάντηση στις μορφές ρατσισμού:**
 - με την κατασκευή ενός θετικού σχεδίου για μια μελλοντική κοινωνία όπου οι άνθρωποι μπορούν να **συμβιώνουν με αρμονία και αμοιβαίο σεβασμό**».
- **Αποδοχή διαφορετικού και της ποικιλομορφίας**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Οι **ρατσιστικές συμπεριφορές** που καταγράψαμε λειτουργούν:
 - ως **μέσον επιβολής** του εθνικού ομογενοποιητικού λόγου προς τους μετανάστες (μαθητές/τριες)
 - τους εξαναγκάζουν να υιοθετήσουν ταυτότητες συμμόρφωσης και νομιμοποίησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Archakis, A. 2018.**The representations of racism in immigrant students' essays in Greece: The 'hybrid balance' between legitimizing and resistance identities. *Pragmatics*, 28 (1): 1-28.
- **Archakis, A. 2016.** National and Post-National Discourses and the Construction of Linguistic Identities by Students of Albanian Origin in Greece. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 35 (1): 57–83.
- **Archakis, A. 2014.**Immigrant Voices in Students' Essay Texts: Between Assimilation and Pride. *Discourse & Society* 25 (3): 297–314.
- **Archakis, A. & Tsakona V. 2012.** *The Narrative Construction of Identities in Critical Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- **Bamberg, M. 2011.** Narrative Practice and Identity Navigation. Στο *Varieties of Narrative Analysis*, επιμ. J. A. Holstein & J. F. Gubrium. London: Sage, 99–124
- **Bhabha, H. K. 1994/2004.** *The Location of Culture*. London: Routledge.
- **Blommaert, J.& B.Rampton. 2011.**Language and superdiversity. *Diversities* 13(2): 1-20.
- **Brown, P. & Levinson S. C. 1987.** *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- **Bucholtz, M.& Hall K.2005.** Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*7(4-5): 584-614.
- **Canagarajah, S. (επιμ.)2017.***The Routledge Handbook of Migration and Language*. London: Routledge
- **Castells, M. 2010.** *The Power of Identity*. 2nd edition. Malden: Wiley-Blackwell.
- **De Fina, A. 2016.** Linguistic practices and transnational identities. Στο *The Routledge Handbook of Language and Identity*, επιμ. S. Preece. London/New York: Routledge, 163-178.